

KONFERENCIJA «POGLEDI NA EVROPU»

U najnovijem razdoblju međunarodnih odnosa Evropa je postala žarište konfrontacije dvaju najvećih snaga, izvor sukoba i nesporazuma, i istovremeno polje na kome su se sve međunarodne oscilacije veoma brzo, pozitivno ili negativno, odražavale na ukupnost interevropskih veza. Hladni rat i nedavni počeci razbijanja tog nenormalnog stanja, označeni svojevremeno kao široki détoné, našli su stoga na evropskom teritoriju svoje potpunije mjesto, prelazeći po svom dometu i međunarodnom značenju evropske okvire. I kad se već činilo da nakon perioda hladnoratovske zaoštrenosti međunarodnih odnosa upravo Evropa počinje s konstruktivnom stabilizacijom veza, jačajući na taj način opće procese razvoja međunarodne zajednice, intervencija pet zemalja Varšavskog ugovora u ČSSR naglo je zaustavila proširenje evropskih odnosa i paralelno s tim umanjila je u velikoj mjeri napore u pravcu smanjenja podvojenosti evropskog tla. Evropa u procjepu između dvije najveće svjetske sile s ponovno tačno zacrtanim granicama postala je politička stvarnost i istovremeno dokaz da je evropsko sporazumjevanje znatno složeniji i vremenski dugotrajniji proces, te da će na njegovu širu praktičnu realizaciju trebati još dugo čekati.

U takvoj, znatno izmijenjenoj situaciji, bremenitoj ponovnim gubitkom povjerenja u ostvarenje evropske zajednice, sastavljene od oba evropska pripadna dijela, konferencija u Amsterdamu (15-18. I 1969) koju je pripremilo Političko društvo Amsterdamskog slobodnog univerziteta, naravno nije imala lak zadatak. Zamisljena kao otvoreni diskusioni sastanak na kome bi predstavnici evropskog Zapada i

Istoka mogli slobodno i otvoreno izmijeniti svoje misli o evropskoj suradnji i stanju te suradnje, konferencija je već i nedolaskom većeg broja pozvanih predstavnika iz zemalja Istočne Evrope (Schaff, Hegedus, Doernberg, Bogнар, Šik) izgubila na svojoj reprezentativnosti, a posebno i na karakteru predviđenog rada. Napori organizatora, uloženi na stvaranje konstruktivne i veoma slobodne atmosfere, nisu tako naišli na odaziv i podršku, stoga je čitava prvobitna ideja u toku djelovanja konferencije morala biti donekle izmijenjena.

Umjesto šire razmjene mišljenja, polemike i evropskog dijaloga, skup je neučestvovanjem većeg broja predstavnika iz Istočne Evrope izgubio na svom dinamizmu i mogućnostima otvorenog iznošenja različitih, a svakako veoma često, i suprotnih stavova. Pedesetak naučnih radnika - politologa, ekonomista, pravnika i sociologa - pokazalo je i pored toga spremnost da i u novoj situaciji ne napusti ideju evropske suradnje, te da i pored novog koncepta sovjetske politike, koja je u velikoj mjeri izmijenila interevropski dijalog, traži putove prihvatljivog i perspektivnog sporazumjevanja Istoka i Zapada.

Intervencija u ČSSR prihvaćena je na Konferenciji kao vojnopolitički udarac, nanesen ne samo češkom preporodu (i naravno afirmaciji socijalizma), već i naporima za jačanjem evropskih veza. Međutim, možda zbog odsustva sovjetskog predstavnika i samo jednog naučnog radnika iz zemlje intervencionista, diskusija se relativno brzo sa ČSSR prenijela na konkretno evropsko stanje. Time kao da se željelo dokazati da i pored nenormalne situacije, izazvane intervencijom, evropski dijalog može i mora teći i dalje, čak i pod takvim svakako otežavajućim uvjetima.

Tu tezu prvi je postavio profesor Tinbergen, koji je u svom uvodnom

referatu istakao da se evropski odnosi moraju prvenstveno sagledavati u okvirima široke sovjetsko-američke kooperacije od čijeg razvoja zavise i evropska kretanja, posebno ona na liniji Istok-Zapad. Zajednička suradnja oba evropska dijela trebala bi da bude usmjerena na rješavanje evropskih pitanja, ali isto tako ona bi trebala da ima i znatno šire, univerzalne aspekte. Organiziranim i udruženim snagama svih evropskih zemalja Evropa bi se trebala uključiti, znatno više nego dosad, u procese pomaganja zemalja u razvoju, što bi po mišljenju prof. Tinbergena moglo u velikoj mjeri utjecati na stvaranje svjetskog poretka, ukoliko i obje super sile budu također uključene u takav sistem međunarodnih veza. Na taj način Evropa bi mogla dobiti relevantno i progresivno mjesto u razvoju šireg spleta međunarodne zajednice.

Podjela učesnika na tri sekcije: kulturnu, ekonomsku i međunarodnopolitičku, pružila je znatno više mogućnosti da se umjesto uopćenih rasprava o Evropi, raspravlja veoma konkretno o stvarnim mogućnostima unapređivanja evropskih veza na bazi isticanja i sagledavanja realno postojećih uvjeta.

Proširenje kulturne suradnje, razmjena najvrednijih dostignuća na polju kulture i nauke uz poboljšanje sistema stipendiranja naučnih radnika i studenata garancija su da se sadašnji nivo uzajamne suradnje može znatno poboljšati. Posebno je istaknuto da od neposrednih veza zavisi opći tok šire suradnje, jer upravo zainteresirane institucije, ukoliko mogu preskočiti nepotrebne formalnosti, mogu znatno ubrzati stvaranje šire i znatno cjelovitije mreže naučno-kulturnih veza na relaciji Istok-Zapad. U kulturnoj sekciji istovremeno je podučeno da Evropu, i pored nekih drukčijih mišljenja, treba tretirati kao cjelinu, i da nikakvo odvajanje ili izoliranje pojedine evropske zemlje ne bi moglo pružiti korisne rezultate. Jedino integralna kulturna djelatnost svih evropskih zemalja usmjerena u pravcu jačeg neposrednog povezivanja može dovoditi boljim i sve jačim uzajamnim evropskim vezama.

U ekonomskoj sekciji vodene su veoma žive rasprave o sadašnjem položaju dva različita evropska ekonomska pola, koji ipak po mišljenju mno-

gih učesnika pokazuju i sve veće sličnosti. Upravo zbog toga posvećeno je mnogo prostora analizi reformi koje se provode na Istoku Evrope o čemu su međutim postojala sasvim suprotna mišljenja. Jedan dio učesnika smatrao je da su privredne reforme svojim većim dijelom pokošaj zakašnjelog ekonomsko-političkog reagiranja istočnoevropskih zemalja na ubrzani tehnološki razvoj Zapada, te da je nemoguće očekivati neke veće, s posebno ne značenije društveno-političke rezultate. Uz izvjesna korigiranja planova, modifikacije sistema upravljanja i donekle veće uzimanje u obzir tržišnih mehanizama, privredne reforme neće moći da pruže ozbiljnije šanse naporima za povezivanjem Istoka sa Zapadom, niti razvijanju interevropske suradnje.

Na drugoj strani, tvrdilo se da i pored ograničenog dometa koji imaju privredne reforme u Istočnoj Evropi one znače početak jačanja tzv. tehnokratskih snaga, koje će neizbježno morati da trate čvršće povezivanje sa Zapadom, što otvara povoljne mogućnosti unapređivanja ekonomske, a svakako i znatno šire interevropske suradnje.

Veoma mnogo se raspravljalo i o procesima integriranja Zapada i Istoka i posljedicama koje bi takvi poduhvati mogli imati za daljnju sudbinu evropskog kontinenta. Čvršće integriranje Zapada, u okvirima EEZ-a, i novi naponi za efikasnijim integriranjem u okviru SEV-a, po mišljenju sudionika konferencije u velikoj mjeri, udaljavaju oba evropska pola i ne predstavljaju doprinos razvijanju interevropske suradnje. Posebno je pak zabrinjavajuća činjenica da se to integriranje odvija u vrijeme postojanja izrazito asimetričkih snaga, to jest stanja u kome evropski Istok i Zapad ne mogu da nastupe kao ravnopravni privredni partneri. Istok je u znatno nepovoljnijem ekonomskom položaju i teško je pretpostaviti da bi u skoro vrijeme skupina istočnoevropskih zemalja mogla izmijeniti svoj položaj u odnosu na Zapad. Stoga, smatra veći dio sudionika konferencije, ekonomska suradnja u sadašnjem trenutku ne pruža mnogo u stvaranju povoljne evropske klime. Rješavanje neposrednih pitanja trgovine Istok-Zapad, ukidanje mnogobrojnih zapreka na jednoj i na drugoj strani uz znatno elastični-

ja privredna kretanja na Istoku mogla bi ubrzati evropski proces jačeg privrednog povezivanja. Centar napora za prevladavanje postojeće situacije i stvaranje realnih osnova za širu privrednu suradnju trebala bi postati Evropska ekonomska komisija UN, koja je prihvaćena od obje strane, ali i pored toga taj mehanizam još uvijek ne potiče u većoj mjeri brže razvijanje ekonomskih veza.

U sekciji za međunarodne odnose na bazi opširne studije norveškog sociologa Johana Galtunga o mogućnostima evropske mirne suradnje i referata prof. P. Hassnera o perspektivama stvaranja evropskog sistema sigurnosti, vodene su najživlje diskusije, što je sasvim razumljivo s obzirom na opći karakter evropske situacije i trenutak u kome se raspravljalo. Osim toga, zahvaljujući veoma opširnoj i izvanredno dokumentiranoj studiji prof. Galtunga direktora norveškog instituta za mir u Oslu sudionicima konferencije pružena je mogućnost da dobiju cjelovit pregled svih dosadašnjih napora i postignutih rezultata na polju stvaranja boljih interevropskih veza.

Već od samog početka rada sekcije problem Evrope postavljen je u zavisnost od razvoja američko-sovjetskih veza, kako s obzirom na intenzitet približavanja, tako isto i na mogućnosti formiranja sistema kolektivne evropske sigurnosti. Historija poslijeratnih evropskih odnosa jasno je pokazala da se svaka promjena u odnosima između dvije super sile odmah nužno manifestira u Evropi, a da istovremeno današnja Evropa ne može započeti sa stvaranjem sistema sigurnosti ukoliko se prethodno ne riješe neka osnovna pitanja (Njemačka), koja su ponovno nerazdvojno povezana s politikom super sile. Stvaranje stabilne Evrope, u koju bi bile uključene sve evropske države, moguće je samo u znatno širem, svjetskom kontekstu. Sistem evropske sigurnosti, bez obzira na eventualnu savršenost djelovanja mehanizma i preciznost odredbi, zahvaljujući teškoćama i općem političkom trendu, bio bi neupotrebljiv ukoliko ne bi bila postignuta neka znatno šira međunarodna stabilizacija. Stoga je kao jedan od zaključaka, a istovremeno i preduvjeta za nastanak sistema evropske sigurnosti, istaknuto da obje super-sile na bazi svojih postojećih veza

i obaveza u Evropi, za koje su mnogi smatrali da su nepromjenjive, moraju biti dio evropskog sistema.

Razumljivo je da se ne može očekivati tako skoro napuštanje Evrope od obje super sile i da će one i dalje tu ostati angažirane, ali su ipak izvjesna mišljenja previše apostrofirala zavisnost svih evropskih rješenja od sporazumjevanja super sila. Takav način razmišljanja polazio je od pretpostavke da je postojeći status quo najoptimalniji i da se ne može tražiti stvaranje kompletnog evropskog sistema sigurnosti. Na toj osnovi balans dvaju snaga oko Njemačke postavljen je, navodno, više oko njemačkog pitanja, a manje kao izraz straha pred napadom druge strane. Krajnji zaključci takvog tretiranja suvremenih evropskih odnosa svodili su se na mogućnost veoma polaganog mijenjanja sadašnjeg odnosa snaga i to uz pomoć širih oblika međusobne suradnje, trgovine i razmjene. Težište sadašnjeg djelovanja trebalo bi stoga postaviti kako je to zastupao prof. Hassner s pariške Fondation Nationale des Sciences Politiques na isticanju diplomatskih pravila uzajamne igre i tačnom fiksiranju zona utjecaja.

Sasvim je sigurno da je u sadašnjem trenutku nemoguće zaobići evropsku realnost s čvrsto ugrađenim prisustvom obje sile i ogromnim mogućnostima njihovog djelovanja. Ali je isto tako činjenica da je u različitim oblicima i na Zapadu i na Istoku dio zemalja pokazao da je voljan učiniti prve korake kako bi se ta zavisnost od djelovanja super sila smanjila i kako bi se evropska pitanja rješavala evropskim sredstvima. Nakon intervencije u ČSSR, bar na jednoj strani privremeno je zadan udarac takvom procesu razmišljanja i djelovanja, ali je sasvim sigurno da je jedan dio evropskih zemalja sasvim uvjeren da bi formiranje novih, daleko konstruktivnijih osnova evropske suradnje bilo znatno bolje od isključivog prebacivanja težišta na diplomatske tokove sporazumjevanja dvaju velikih i razgraničene u okvirima njihovih zona utjecaja.

Razmatrajući njemačko pitanje veoma realno i bez predrasuda sudionici skupa založili su se za pronalaženje osnova sporazumjevanja i istakli su da je stvaranje povoljnije evropske klime nemoguće bez prethodnog pri-

znanja svih evropskih država i uspostavljanja međusobnih odnosa. Time se mislilo i na priznanje DR Njemačke, kao i na potrebu uspostavljanja odnosa SR Njemačke s Istokom. Istovremeno taj prijedlog, premda je podnesen od intelektualaca koji prate i analiziraju vanjsku politiku, ali je ne stvaraju, ipak je bio odraz pozitivnih napora da se prevaziđe sadašnje stanje odnosa i da se da više prostora mogućnostima stvarnog evropskog djelovanja. Prihvatanje takvog prijedloga, i to od većine sudionika u međunarodnoj sekciji, pokazalo je da se i pored želje za priznavanjem objektivnog mjesto i uloge super sila nastoje pronaći i ostvariti evropska rješenja, koja bi mogla i morala staviti u centar pažnje evropska sredstva stvaranja boljih odnosa i šireg sporazumjevanja.

Na kraju potrebno je primijetiti da su organizatori konferencije: nastavnici i studenti Slobodnog univerziteta u Amsterdamu, uspjeli da izvršno pripreme i organizaciono vode čitav skup. Atmosfera stvorena u radu sekcija kao ina plenarnim sastancima bila je zaista odraz tolerancije i slobode u razmjeni mišljenja, koja nije ni jednog trenutka prelazila okvire, akademskih pravila u najboljem smislu riječi. Uz poštivanje suprotnih argumenata, pažljivo analiziranje realnog stanja i strpljivo traženje mogućih perspektiva sudionici skupa nastojali su da sagledavaju u prvom redu ostvariva rješenja. Na taj način osnovni cilj skupa: bolje i svestranije analiziranje evropskih problema uz traženje mogućih načina bolje i efikasnije suradnje, bio je u cjelini ostvaren.

Kontinuiranje ovakve prakse, uz mogućnost da se pozove veći broj predstavnika oba evropska pola, trebalo bi svakako podržati i poželjeti da nivo daljnjeg evropskog dijaloga kao i krajnji zaključci budu takvi kao u Amsterdamu 1969.

Radovan Vukadinović

EVROPSKI SEMINAR O FUNKCIJI OBRAZOVANJA

Krajem mjeseca studenoga 1968. godine održan je u Zapadnom Berlinu jedno-tjedni seminar o funkciji obrazovanja u kapitalističkim i socijalistič-

kim zemljama. Na poziv organizatora, Europäische Federalistische Studentverband, odazvali su se studenti iz Zapadne Njemačke, Francuske, Italije, Holandije, Čehoslovačke, Mađarske i Jugoslavije. Referate o funkciji obrazovanja u kapitalističkim zemljama podnijeli su profesori W. Gotschalk i J. Cuba iz Visoke pedagoške škole Zapadnog Berlina, te asistent K. Offe iz Frankfurta, dok je o funkciji obrazovanja u socijalističkim zemljama govorio dr Ivan Babić, docent Fakulteta političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu. Referenti su problematici pristupili iz različitih aspekata, ali je osnovna ideja u svim istupanjima bila ista: da ne može biti humanističke transformacije školstva bez takve transformacije društva i obratno. Studenti su uzeli živog učesća u debatama, a u radnim grupama su temeljito raspravili posebne aspekte središnje teme seminara. Pri završetku rada formulirana je rezolucija u kojoj su studenti izložili svoje koncepcije i zahtjeve što će ih uputiti raznim organima u svojim zemljama, kao i pojedinim evropskim organizacijama.

I. B.

SIMPOZIJ POSVEĆEN 150-GODIŠNJICI ROĐENJA KARLA MARXA

U Zagrebu je 20. i 21. XII. 1968. održan znanstveni simpozij posvećen 150-godišnjici Marxova rođenja. Simpozij je organizirao Sveučilišni koordinacioni odbor u čijem su radu učestvovali predstavnici fakulteta društvenih znanosti (Fakultet ekonomskih nauka, Fakultet političkih nauka, Filozofski fakultet, Pravni fakultet). Valja napomenuti da je interfakultetski odbor u svibnju organizirao svečanu akademiju posvećenu obljetnici Marxova rođenja te da planira da svoju djelatnost zaključi objavljivanjem zbornika radova pročitanih na znanstvenom simpoziju odnosno posebno pripremljenih za planirani zbornik. Interfakultetski odbor za proslavu 150-godišnjice rođenja Karla Marxa, koji je оформljen na inicijativu Fakulteta ekonomskih nauka, obavio je organizacijom

ovog simpozija na zadovoljavajući način glavni dio svog programa.

Na simpoziju je podneseno preko dvadeset znanstvenih referata koji su obuhvatili veoma širok filozofsko-ekonomski i sociološki aspekt Marxove ostavštine i osvijetlili ga sa stajališta suvremenog jugoslavenskog socijalizma.

Referate su podnijeli mahom sveučilišni nastavnici sa Zagrebačkog sveučilišta ali su u radu simpozija učestvovali i gosti iz Beograda prof. dr Bogdan Pilić i doc. dr Vera Pilić; Novog Sada dr Aleksandar Đurđević asis. Miroslav Stiber, asis. Fuad Stanković; Zadar prof. dr Marija Brida, doc. dr Heda Festini; Rijeka asis. Nada Šišul.

Nažalost uprkos veoma velikom broju zanimljivih i problematski zaoštrenih referata do prave konfrontacije mišljenja nije došlo. Ako se izuzme interesantna kontraverza oko određenja pojma revolucije i diktature proletarijata što su je na samom početku zapodjeli doc. dr Veljko Cvjetičanin

i doc. dr Ante Marušić simpozij je protekao u dugačkim mada nipošto nezanimljivim monolozima.

Na samom završetku simpozija kada je već izgledalo da će diskusija posve izostati razvila se ipak veoma živa rasprava izazvana referatom prof. dr Zvonimira Baletića: **Marksistička politička ekonomija i suvremena ekonomska znanost.** Zanimljiva i na mahove veoma temperamentna diskusija vođena pod pritiskom vremena ipak je prekoračivši okvire akademskog razgovora o teoretskim pitanjima i prešavši na tlo pomalo anahronog političkog rezoniranja, u izvjesnoj mjeri pokvarila opći povoljni dojam o čitavom simpoziju.

Na kraju treba odati priznanje inter fakultetskom odboru koji je suočen s nizom organizacionih i napose financijskih teškoća uspio da uz pomoć Vijeća fakulteta društvenih znanosti privede uspješnom kraju proslavu stope desete obljetnice Marxova rođenja na Zagrebačkom sveučilištu.

Davor Rodin